

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA

**MAONI YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA
NA SHERIA KUHUSU AZIMIO LA BUNGE KURIDHIA
ITIFAKI YA KUONGEZA MAMLAKA YA MAHAKAMA YA
HAKI YA AFRIKA MASHARIKI**

***(Protocol to Operationalise the Extended Jurisdiction of
the East African Court of Justice)***

[Kanuni ya 60 (6) (b) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020]

Septemba, 2022

YALIYOMO

1.0	UTANGULIZI	1
1.1	Maelezo ya Awali	1
1.2	Namna Kamati Iliyofanya Kazi.....	2
2.0	UCHAMBUZI WA KAMATI	2
2.1	Chimbuko la Itifaki.....	2
2.2	Maudhui ya Itifaki.....	3
2.3	Umuhimu wa Kuridhia Itifaki	5
3.0	MAONI NA USHAURI	5
4.0	HITIMISHO	6
4.1	Shukrani	6
4.2	Uamuzi Kuhusu Hoja.....	8

**MAONI YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA
SHERIA KUHUSU AZIMIO LA BUNGE KURIDHIA ITIFAKI YA
KUONGEZA MAMLAKA YA MAHAKAMA YA HAKI YA AFRIKA
MASHARIKI**

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 60 (6) (b) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha **Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria Kuhusu Azimio la Bunge Kuridhia Itifaki ya Kuongeza Mamlaka ya Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki** (*The Protocol to Operationalise the Extended Jurisdiction of the East African Court of Justice*).

Mheshimiwa Spika, maoni yanayowasilishwa ni utekelezaji wa jukumu la Kamati la kushughulikia Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa mujibu wa Kifungu cha 7 (1) (c) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, sambamba na jukumu hilo la Kikanuni, jukumu hilo ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge ya kujadili na kuridhia mikataba yote inayohusu Jamhuri ya Muungano na ambayo kwa masharti yake inahitaji kuridhiwa kwa mujibu Ibara ya 63 (3) (e) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977.

1.2 Namna Kamati Ilivyofanya Kazi

Mheshimiwa Spika, kwa mamlaka uliyopewa na Kanuni ya 108 (1), ulileta Hoja ya Kuridhia itifaki hiyo kwa Kamati ya Katiba na Sheria, na Kamati yangu ilikutana tarehe 14 Septemba, 2022 ili kupata maelezo ya Waziri wa Katiba na Sheria, Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro (Mb.). Aidha, tarehe 19 Septemba, 2022 Wajumbe wa Kamati walipata fursa nyingine ya kujadili maudhui ya Itifaki hiyo kwa kupata maelezo ya ziada ya Serikali yaliyowasilishwa na Naibu Waziri wa Katiba na Sheria, Mhe. Geophrey Mizengo Pinda (Mb.).

Mheshimiwa Spika, aidha Kamati ilialika wadau kufika mbele ya Kamati ili kutoa maoni yao kwa lengo la kuisaidia katika uchambuzi wa Itifaki hiyo kwa mujibu wa Kanuni ya 108 (2). Wadau hao pia walipewa fursa ya kuwasilisha maoni yao kwa njia ya mtandao.

2.0 UCHAMBUZI WA KAMATI

2.1 Chimbuko la Itifaki

Mheshimiwa Spika, Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ni miongoni mwa Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa Mkataba ulioianzisha Jumuiya hiyo (*The Treaty for the Establishment of the East African Community*) na kusainiwa na Wakuu wa Nchi Wanachama tarehe 30 Novemba, 1999. Baada ya kusainiwa kwa Mkataba huo, Jumuiya ilianza kufanya kazi rasmi tarehe 7 Julai, 2000.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 9 (1) ya Mkataba wa Jumuiya imeanzisha taasisi na vyombo vya Utawala vya Jumuiya ikiwemo Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki (*The East African Court of Justice*). Mahakama hiyo imepewa mamlaka kwa mujibu wa Ibara ya 27 (1) ya Mkataba, kuwa chombo kikuu cha kutafsiri Mkataba wa Jumuiya na kusimamia utekelezaji wa masharti mbalimbali ya Mkataba huo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine, Ibara ya 27 (2) inaipa mamlaka Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki, pale watakapoona inafaa, wanaweza kuiongezea Mamlaka Mahakama ya Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa masuala mengine mbalimbali kwa Itifaki. Kwa muktadha huo, Serikali imewasilisha Bungeni Azimio la kuiongezea mamlaka Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki ili Bunge lako liiridhie Itifaki hiyo.

2.2 Maudhui ya Itifaki

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Ibara ya 2 (2) na Ibara ya 5 (2) za Mkataba, Mtangamano wa Afrika Mashariki unatekelezwa katika hatua nne ambazo ni Umoja wa Forodha, Soko la Pamoja, Umoja wa Fedha na Shirikisho la Kisiasa. Baada ya kuanza kufanya kazi, Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki ziliridhia Itifaki zifuatazo: -

- (a) Itifaki ya Umoja wa Forodha (2004)
- (b) Itifaki ya Uanzishwaji wa Soko la Pamoja (2010) na
- (c) Itifaki ya Umoja wa Sarafu (2013).

Mheshimiwa Spika, nchi wanachama zinatekeleza Itifaki hizo katika masuala ya biashara na uwekezaji ambapo migogoro inaweza kutokea na hivyo kuhitaji utatuzi wa tafsiri sahihi ya masharti ya Itifaki hizo kwa kuzingatia matakwa ya Mkataba.

Mheshimiwa Spika, kwa muktadha huo, na kwa kuona umuhimu wa utekelezaji wa Itifaki hizo, Nchi Wanachama ziliamua kuwa na Itifaki ya kuiongezea mamlaka Mahakama ya Jumuiya ya Afrika Mashariki katika Mkutano wa Kawaida Wakuu wa Nchi Wanachama uliofanyika tarehe 20 Februari, 2015. Lengo la ni kuiwezesha Mahakama hiyo kuweza kushughulikia masuala ya migogoro ya kibiashara, uwekezaji na sarafu ya pamoja, pale inapotokea.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake, Kamati imebaini na kujiridhisha kwamba, Itifaki hii haitaathiri uwezo wa Mahakama zetu kushughulikia mambo yake kwa mujibu wa Ibara ya 107A ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Masharti haya yamewekwa bayana katika Ibara ya 3(2) ya Itifaki ambayo yanasomeka kama ifuatavyo: -

"2. The extension of jurisdiction under paragraph 1 shall not preclude the exercise of bodies established by the Treaty or the relevant laws of the Partner States."

Mheshimiwa Spika, Ibara hii ikisomwa pamoja na Ibara ya 33 ya Mkataba wa Uanzishwaji wa Jumuiya ya Afrika Mashariki inatoa mamlaka kwa vyombo vya ndani ya nchi kutekeleza majukumu yao huku ikitunza umuhimu wa kuwa pia na tafsiri zisizogongana kwenye Ibara mbalimbali za Itifaki au Mkataba.

2.3 Umuhimu wa Kuridhia Itifaki

Mheshimiwa Spika, baada ya kufanya mahojiano na wadau mbalimbali ndani na nje ya Serikali, na baada ya kuoanisha Itifaki inayopendekezwa kuridhiwa na Mkataba wa Kuanzisha Jumuiya ya Afrika Mashariki, Kamati imebaini kwamba kuna umuhimu wa Tanzania kuridhia itifaki hii kwa sababu mbalimbali ikiwemo zifuatazo: -

- (a) Kuwezesha Nchi Wanachama kuwa na mamlaka moja yenye tafsiri moja kisheria katika Itifaki pale inapotokea utata katika tafsiri ya vipengele vya Itifaki katika migogoro ya kibiashara, uwekezaji na sarafu ya pamoja.
- (b) Kuimairisha mahusiano ya kibiashara na uwekezaji kwa Nchi Wanachama ambazo zimeridhia Itifaki hii.
- (c) Kwa kuwa tayari Tanzania imesaini Itifaki hiyo na imechukua muda mrefu kuridhia, ni wakati sahihi wa kufanya hivyo.

3.0 MAONI NA USHAURI

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kujadili kwa kina Hoja ya Serikali kuhusu Azimio la Kuridhia Itifaki ya Kuongeza Mamlaka ya Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki, Kamati ina maoni na ushauri ufuatao: -

- (a) Bunge liridhie Itifaki hii kwa kuzingatia umuhimu wake katika utekelezaji mpana wa masharti ya Mkataba wa Kuanzisha Jumuiya ya Afrika Mashariki, pamoja na Itifaki za Umoja wa Forodha, Soko la Pamoja na Umoja wa Fedha;

- (b) Serikali itoe elimu ya kutosha kwa Wananchi kuhusu Mamlaka ya Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki katika kushughulikia migogoro mbalimbali ambayo inaweza kuibuka katika kutekeleza masharti ya Itifaki mbalimbali zinazotumika katika Jumuiya ya Afrika Mashariki.

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, naomba nichukue fursa hii kukushukuru kwa dhati wewe binafsi, ukisaidiwa na Naibu Spika kwa kuliongoza vema Bunge hili na kwa namna ambavyo umeipa Kamati ushirikiano. Ushauri wako na maelekezo yako vimekuwa ni nyenzo muhimu katika ufanisi wa utekelezaji wa majukumu ya kila siku ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru kwa dhati Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, ambao katika kutekeleza majukumu yao kikatiba, walichambua, kujadili, na kutoa maoni mbalimbali kwa lengo la kuboresha maudhui ya Azimio la kuridhia Itifaki hii. Kwa kutambua mchango wao, naomba majina yao yaingie katika Taarifa Rasmi za Bunge kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb.	Makamu
2. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb.	Mjumbe
3. Mhe. Emmanuel Adamson Mwakasaka, Mb.	Mjumbe
4. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb.	Mjumbe
5. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb.	Mjumbe

6. Mhe. Zainab Athman Katimba, Mb.	Mjumbe
7. Mhe. Lemburis Saputu Mollel Noah, Mb.	Mjumbe
8. Mhe. Asha Abdullah Juma, Mb.	Mjumbe
9. Mhe. Omar Ali Omar, Mb.	Mjumbe
10. Mhe. Suma Ikenda Fyandomo, Mb.	Mjumbe
11. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb.	Mjumbe
12. Mhe. Ahmed Juma Ngwali Dedi, Mb.	Mjumbe
13. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb.	Mjumbe
14. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb.	Mjumbe
15. Mhe. Jacqueline Ngonyani Msongozi, Mb.	Mjumbe
16. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb.	Mjumbe
17. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb.	Mjumbe
18. Mhe. Luhaga Joelson Mpina, Mb.	Mjumbe
19. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb.	Mjumbe
20. Mhe. Jonas Van Zeeland, Mb.	Mjumbe
21. Mhe. Rashid Abdalla Rashid, Mb.	Mjumbe
22. Mhe. Boniphace Nyangindu Butondo, Mb.	Mjumbe
23. Mhe. Mohamed Lujuo Monni, Mb.	Mjumbe

Mheshimiwa Spika, Kamati inampongeza Waziri wa Katiba na Sheria, Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro (Mb.), akisaidiwa na Naibu Waziri, Mhe. Geophrey Mizengo Pinda (Mb.) kwa kuwasilisha Azimio la kuridhia Itifaki hii. Aidha, nawashukuru watendaji wote wa Wizara ya Katiba na Sheria chini ya uongozi wa Katibu Mkuu, Bi. Mary Gabriel Makondo akisaidiwa na Naibu Katibu Mkuu Ndg. Khatibu M. Kazungu.

Mheshimiwa Spika, kipekee niwashukuru Watumishi wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi wa Katibu wa Bunge, Ndg. Nenelewa J. Mwihambi, *ndc*, kwa uratibu wa shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii. Namshukuru Mkurugenzi wa Kamati

za Bunge, Ndg. Athuman Hussein, *ndc*, akisaidiwa na Mkurugenzi Msaidizi, Ndg. Gerald Magili, kwa kusimamia utendaji wa Kamati mbalimbali za Bunge.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini sio kwa umuhimu, nawashukuru Watumishi wa Ofisi ya Bunge ambao wanaunda Sekretarieti ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kwa kuratibu vikao vya Kamati na kutoa ushauri wa kitaalam wakati wa uchambuzi wa mapendekezo ya kuridhia Itifaki hadi kukamilika kwa taarifa hii. Watumishi hao ni Ndg. Elihaika Mtui, Ndg. Yona Kirumbi, Ndg. Frank Nkya na Ndg. Ludovick Ringia wakisaidiwa na Ndg. Theresia Jacob.

4.2 Uamuzi Kuhusu Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo naomba Bunge sasa lijadili na kuridhia **Itifaki ya Kuongeza Mamlaka ya Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki** (*The Protocol to Operationalise the Extended Jurisdiction of The East African Court of Justice*), kama ilivyowasilishwa na Mtoa Hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono Hoja.

Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb.

MWENYEKITI
Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria

20 Septemba, 2022